

סיכום ספרי
חפץ חיים
ואהבת חסד
לפי הלימוד
היומי

תמצית חפץ חיים

סיכום קצר וברור של ספרי החפץ חיים

תשרי ה'תשפ"ב | חפץ חיים | אהבת חסד

מבחינת לדעת
בטלפון
0737-289669
או ב"נדריים
פלוס"

ספר חפץ חיים:

הלכות לשון הרע ורכילות לא נתבאר כולם במקום אחד אלא הם מפורטים במקומות שונים בש"ס ובפוסקים, והמצאות היא שרבים אינם יודעים את ההלכות בצורה ברורה, ורבים נכשלים בעונות אלו, וזה גורם לאריות הגלות שנגרמה בעוון שנאת חיים ולשון הרע ולרעות רבות.

מטרת כתבת ספר חפץ חיים היא לסדר במקום אחד את כל ההלכות בצורה ברורה, ועל ידי ידיעת ההלכות יוכל האדם להתגבר על היצר הרע ולהמנע מחטאים אלו.

גודל חומר חטא הלשון- הקב"ה הבדילנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו והכניסנו לארץ הקודש, וכל כונתנו בזה לטובתנו, וציווה אותנו שלא נעזוב את התורה, ובימי בית ראשון העמיד לנו נביאים להחזירנו למוטב, ובבית שני אף שחסרו ה' דברים מ"מ היינו יכולים לקיים כל המצוות ולהשלים כל חלקי הנפש, אך גברה שנאת חיים ולשון הרע בינו, ומטעם זה נחרב הבית וגלינו מארצנו, ואנו מתפללים לקב"ה שיקרב אותנו, אך תפלתנו לא מתקבלת כי מיום שנחרב ביה"מ"ק יש חומה של ברזל שמפסיקה בין ישראל לאביהם שבשמים, אמנם הסיבה היא לא מצד הקב"ה אלא רק מצידנו, כי הקב"ה רוצה לגאול אותנו אפילו כשעדיין לא הגיעה זמן הגאולה, ק"ש היום שעברו אלף השנים שנגזרו לגלות, מפני שאין אנו מבינים על השראה שכינתו בתוכינו.

הסיבות לאריות הגלות הם הרבה, אך חטא הלשון על כולם מכמה טעמים: א' כי הוא הסיבה לגלותנו, וכל זמן שלא יתקון החטא כיצד תהיה הגאולה. ב' חטא המרגלים שמאז נגזר עלינו גלות היה לשון הרע. ג' מציינו שעוון זה גורם שהיו ישראל נרדפים בפרך. ד' עוון זה גורם לסילוק שכינה. ה' אין תחול עלינו ברכתנו של הקב"ה שכאנו מורגלים בחטא שכתוב עליו ארור מפורש בתורה. ו' גודל עוון זה הוא לאין שיעור שהוא ככופר בעיקר, וגם נפרעים ממנו בעוה"ז והרן קיימת לעוה"ב.

הטעם שהחמירה תורה בעוון זה- א' משום שעוון זה מעורר טרדוג גדול הגורם למוות וחורב וחרב וחרב של אנשים רבים במקומות רבים. ב' בגלל שע"י שהוא פוגם את הלשון הוא מונע מכל דיבורי התורה והתפילה שלו לעלות למעלה, ומאין תבוא עזרתנו לביאת המשיח וכיוצא בזה. ג' כיון שרגילים הרבה אנשים לחטוא בזה הרבה פעמים השפעת הקלקול למעלה מאד חמורה, וזה היה אף אם זה היה עוון קטן, כ"ש שהוא חמור מאד.

חשיבות ידיעת הלכות לשון הרע שלכך נכתב ספר זה- הסיבה שאיסור זה נעשה אצל רבים הפקר הוא מחמת מחשבת ההמון שאיסור לשון הרע הוא רק כשהדבר אינו אמת, והבעלי תורה יש להם טעויות בידיעת הדינים, וכגון התר דאפי תלתא ואפי מרא, או באיסור שלילת המעלות, וקבלת קבלת לשון הרע בלב, או משמחשבים את המדובר לרשע שמוותר לדבר עליו. ומאין פעמים שגורא לאדם שהכל אסור וממילא א"א לפרוש, ויש שחושבים שאינו עוון אלא מידת חסידות, ועל כן נכתב ספר זה שבו נתקבצו כל הדינים מש"ס ופוסקים למקום אחד, והכל כתוב בדקדוק רב, וכל הדינים הם מעיקר הדין ולא ממדת חסידות, ולבד מההלכות יבואר גם כמה לאופן ועשין ורגל לעבור מי שאינו נזהר מלשוה"ר ורכילות, אולי יגפר היצר כשיראה גודל המכשלה בזה. גם לימוד הלכות אלו משפיע על האדם כמ"ש חז"ל אם יגעת הרבה בדבריהם הקב"ה יסיר יצא הרע ממך. וע"י ההרגל במשך הזמן יוכל האדם לפרוש מחטא זה לגמרי. ואף שיש שיבואו להקל יותר ממה שכתבת, מ"מ צדיקים ילכו בה וכו'. ואין לטעון כי מוטב שיהיו שוגגים וכו', כיון שבדבר המפורש בתורה לא אומרים כן, וחובה לדעת פרטי ההלכות ואפשר לקיימם, וגם ע"י הלימוד אף אם יחטא יצא מכלל בעלי לשון הרע, וידע בנפשו שחטא לפני ד', ויראה לפיכך את חבירו או לפחות שלא לדבר עליו עוד פעם.

למה הזהירה תורה על לשון הרע יותר משאר מידות רעות- מגודל אהבת ד' לישראל הרחיקם מהמידות הרעות, ובפרט הרחיקה התורה מלשון הרע ורכילות, שאף שיש לוקים על לאו זה, הרף הוא גורם למריבה ולרעות רבות ופעמים אף לשפיכות דמים, כמו שמצינו שחטא הנחש שגרם לגליו עריות ולמיתת לכל העולם היה ע"י לשון הרע, ועיקר ירידת ישראל למצרים היתה ע"י לשון הרע, וכן עיקר חטא המרגלים שהוא סיבת הגלות הוא לשון הרע, והריגת כל חכמי ישראל בימי שמעון בן שטח וחורבן בית הוי"ע רכילות, וכן עוד רעות עד אין מספר.

אלו איסורים עובר האדם בלשון הרע

מפני גודל הרעות שבחטא לשון הרע ורכילות הזהירה התורה עליו בפירוש בלאו ד"לא תלך רכיל" (מש"א) על שאר מידות רעות שלא נכתבו אלא ברמז), ובאמת בלשון הרע שיון לעבור כמעט על כל הלכות והעשין שבין אדם לחבירו, והרבה איסורים שבין אדם למקום, ולהלן יבואר י"ז לאין י"ד וע"י זכרון אוריים השייכים לאיסור לשון הרע.

האיסורים דלהלן כוללים בין לשון הרע ובין רכילות, בין על אמת ובין על שקר, מלבד אם צויין אחרת.

לא תלך רכיל בעמך כולל רכילות ולשון הרע אפילו על אמת.

לא תשא שמע שוא אזהרה למספר ולמקבל.

השמר בנגע הצרעת אזהרה שלא לשכוח להזהר מלשון הרע.

לפני עוור- המספר בודאי עובר מפני שמכשיל את השומע, וככל שיתרבו השומעים יתרבה איסורו, והשומע הראשון עובר, אבל אם גם בלעדיו כבר היו שומעים יתכן שאינו עובר, ומ"מ יזהר לא לישב עמאם.

המספר עובר על השמר פן תשכח את ד' אלווקין דמסתמא הוא גס רוח ואינו מכיר נגעי עצמו, ועוון הגאווה קשה מאד, ובפרט אם מתכבד בקלון חבירו.

לא תחללו את שם קדשי שכיון שאין בזה תאוה והנאה גשמית, הרי זה מרד ופריקת עול. ובפרט אם הוא איש חשוב, ואם יזכר ברבים חטאו גדול יותר.

לא תשנא את אחיך בלבבך אם בפניו מדבר שלום, וכ"ש אם מצוה שלא יספרו לו.

ואם מדבר מחמת שנאה שביקש ממנו טובה ולא עשה לו, עובר על השנאה בלב על לא תטור ועל הדיבור עובר בלא תקום.

ואם מעיד בב"ד יחיד עובר בלא יקום עד אחד באיש, ולוקה על זה. ואם מדבק עצמו לחברת רשע עובר בלא תהיה אחרי רבים לרעות.

שזה הוא איסור להתחבר עם עושי עוול.

ואם הוא מחזיק במחלוקת עובר על ולא יהיה כקורח וכעדו. המגנה את חבירו בפניו או גם בפני אחרים וחבירו אין לו מה לענות, הרי הוא עובר על לא תונו דאיירי באונאת דברים.

ואם נשתנו פניו ע"י הדברים עובר בלא תשא עליו חטא שהוא איסור לבייש חבירו אפילו בזמן התוכחה ובינו לבין עצמו.

וביתום או אלמנה אפי' הם עשירים, עובר ב"כל אלמנה ויתום לא תענון".

ואם מתכוון להחניף לשומע עובר בלא תחניפו את הארץ, וכן השומע לשון הרע ומסכים ומסוּף כמה מילים כדי להחניף למספר עובר בלאו זה.

ואם מקללו עובר על לא תקלל חיש.

ואם מדבר על ישראל בפני נכרי הוא הוא בכלל מוסר.

ויש מהלאוין שחיובם מיתה בידי שמים, ויש שנוגע בעין עוה"ב.

ועובר על זכור את אשר עשה ד' אלווקין למרים שהוא חיוב לזכור בפה מה שנעשה מרים על שדיברה על משה.

ועל ואהבת לרעך כמוך, שהרי אדם לא רוצה שידעו את חסרונותיו.

ואם יכל לשפוט המעשה לזכות עובר על בצדק תשפוט עמיתך. (בבינוי המצוה בדבר השקול, ובצדק אף בנוטה לחובה).

ואם איבד מחייתו מחמת הסיפור עובר על גר ותושב וחי עמך. וחי אחיך עמך.

ואם המקבל יכול להוכיח את המספר ועשיו יתקבלו ואפי' ספק, עובר על הוכח תוכיח.

ואם מדבק עצמו לחבורת רשע עובר על ובו תדבק שהוא מצוה להתדבק בת"ח.

ואם מדבר בבית הכנסת או בבית המדרש עובר על ומקדשי תיראו, שמלבד עצם האיסור על שחוק והיתול ושיחה בטלה, כ"ש שאסור לשוה"ר ורכילות, ואפילו אם עשו תנאי בבית הכנסת, או ת"ח שמוותר להם לאכול שם כדי שלא יתבלטו מלימודם, עוברים.

ואם מגנה זקן (אפילו עם הארץ) או חכם בפניו עובר על והדרת פני זקן. והמספר על כהן עובר על וקדשתו שזה מצוה לנהוג בהם כבוד הרבה.

ואם מספר על אחיו הגדול או בעל אמו או אשת אביו עובר על מ"ע דכבוד, וכ"ש אביו ואמו, שבוה עובר גם על ארור מקלה אביו ואמו.

ועובר על את ד' אלווקין תירא.

ועובר על מצות עשה דלמוד תורה, שלא למד תורה באותו הזמן, (וכל אדם יכול ללמוד מה שהוא מבין), וגם הזהירו בכמה לאוין ועשין שלא לפרוש מן התורה בשום פנים, ומצות תלמוד תורה שקולה כנגד כל המצוות, וכיון שאדם שעבר עבירה מחשבים עימו בעת הדין גם על מה שלא קיים מצוה באותו זמן, וכל תיבה של תורה היא מצות עשה בפני עצמה, וממילא בכל דיבור של לשון הרע עובר על מאות לאוין ועשין.

ואם מערב דברי שקר עובר על מדבר שקר תרחק, ונשתנה שמו לפגם להקרא מוציא שם רע, ועונשו גדול הרבה יותר.

והמורגל עצמו במידה זו עובר על והלכת בדרכיו, שהרי הקב"ה שונא לדטוריא.

ועובר גם על ארור מכה רעהו בסתר, ועל ארור משה עוור בדרך, ואם הדבר נעשה אצלו הפקר עובר על ארור אשר לא יקים את דברי התורה וכו' והוי כמומר לדבר אחד, וארור היינו קללה ונדוי.

וכן קונה בנפשו מידת האכזריות, ומידת הכעס, ופעמים מגיע לליצנות ושאר מידות רעות.

כלל א':

מה בכלל האיסור- איסור לשון הרע הוא אפי' על אמת (ודבר שקר תמוז יותר), ואפי' אם חבירו או אביו או רבו הפצירו בו שיספר, ואף אם יפסידו ממון או כבוד (ונחשב כשוטה) מחמת שאינו מספר לשון הרע. והאיסור הוא בין בכתובה בין בדיבור ואפי' ברמז. ואפי' מגנה גם את עצמו אסור.

ועובר על "לא תלך רכיל", ועוד כמה לאוין ועשין כמבואר לעיל.

בעל לשון הרע- אם הורגל בעוון זה נקרא בעל לשון הרע ועונשו גדול יותר, ונפרעים ממנו בעוה"ז ואין לו חלק לעוה"ב.

כלל ב':

איסור לשון הרע אפילו על אמת הוא אפי' בפני יחיד, וכ"ש בפני רבים וככל שיתרבו השומעים יתרבה עוון המספר מפני שחבירו מתגנה יותר, וגם מכשיל יותר אנשים בשמיעת לשון הרע.

התר דבאפי תלתא

איתא בגמרא בבא בתרא ל"ט. כל מילתא דמיתאמרא באפי תלתא לית בה משום לישנא בישא. ובבא מים חיים מאריך הח"ח בביאורי הראשונים בסוגיה זו, ומסיק שלפי רוב הראשונים דבר שניכר מדבריו שהוא גנאי אין התר אפילו באפי תלתא אפילו יודע שהוא אמת, וגם לקבל אסור, ודבר שאינו גנאי גמור זה תלוי לפי צורת הסיפור, ומותר לספור באפי תלתא, ודעת הרמב"ם והסמ"ג והרשב"ם שגם גנאי גמור מותר לספור אחריו שכבר נתפרסם באפי תלתא, והח"ח מביא ז' תנאים להתר זה, ומסיק שכמעט אין מקום במציאות לקולא זו, ודעת הרבה פוסקים לאסור גם בזה, וכדלהלן.

להרבה פוסקים מה שמצינו בגמרא שדבר שנאמר בפני שלשה אין בו משום לשון הרע, אין ההתר אלא בדבר שאינו גנאי גמור, והדבר תלוי באיזה צורה מספרים אותו, שבוה התירו חז"ל לאומרו בפני שלשה, כיון שהוא יודע שהדבר יגיע למי שמדבר עליו, ובכך יזהר לאומרו בלשון שאינה נשמעת לגנאי.

י"א שדבר שכבר נתפרסם בפני ג', אף שהמספר עצמו ודאי עבר על איסור לשון הרע, מ"מ אין איסור לשון הרע לספרו לאחרים, כיון שהדבר עשוי להתפרסם. אמנם להתר זה יש כמה תנאים:

א' אין ההיתר אלא לספר באקראי אבל אם הוא מתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר אסור אפילו אם אינו מספר בשם מי שסיפר לו.

ב' אין ההתר אלא אם יודע בעצמו שנתפרסם שלשלה, אבל אסור לסמוך על חבירו בזה.

ג' אם אפי' אחד מהשלשה ירא אלוקים אסור לספר, מפני שהוא לא יספר וא"כ הדבר אינו עתיד להתפרסם, ויתכן דה"ה אם אחד מהם קרוב או אהוב.

ד' דווקא באותה העיר מותר, אבל לא בעיר אחרת אע"פ ששיירות מצויית.

ה' אם המספר הזהיר שלא לגלות, אסור לספר. וכן היכא ששנים סיפרו לשנים אסור לספר.

ו' יש להזהר שלא להוסיף שום דבר יותר ממה שמע, ואפי' להטעים את הדבר כגון לומר שהדבר מתאים לו אסור. (ועל כן צריך לזהר שאם מפורסם על אדם דברים שעשה בעבר וקעת נוהג כשורה, או דברים שאבותיו עשו והוא נוהג כשורה, אסור לגנותו על זה, ולא שייך בזה היתר דאפי תלתא כיון שלפי האמת אין בזה שום גנאי).

ז' אם יודע שהשומע יקבל את הסיפור ואולי יוסיף על הגנות אסור לספר לו, ויש בזה משום לפני עוור.

וא"כ נמצא שכמעט אין לקולא זו מקום במציאות, ובפרט שלהרבה פוסקים אין מקור לקולא זו, לכן השומר נפשו ירחק מזה.

בכל שבוע מתקיים מבחן על חומר הלימוד השבועי עם פרסים יקירי ערך, המבחינים מופיעים בגליון נפרד. חלוקת דפי הסיכומים והמבחינים במוקדי ההפצה. ענית התשובות בטלפון 0737-289669 או בנדרים פלוס. ניתן להשיג את גליונות תמצית ואת מבחני "לדעת" על הדף היומי, וכן את גליונות תמצית מ"ב ומוסר, וכן את גליונות תמצית חפץ חיים ומבחינת לדעת על חפץ חיים ואהבת חסד-במייל 052282@gmail.com או בנקודות ההפצה.

